בצלם

מרכז המידע הישראלי לזכויות האדם בשטחים (ע.ר.)

"بتسيلم" مركز المعلومات الاسرائيلي لحقوق الانسان في الاراضي المحتلة

B'TSELEM - The Israeli Information Center for Human Rights in the Occupied Territories

דף מידע ספטמבר 1998

מי מריבה

אחריותה של ישראל למצוקת המים בשטחים

רחוב עמק רפאים 43 (קומה שניה), ירושלים 93141
טלפון 02/5617271, פקס' 02/5610756
شارع عيمك رفائيم ٤٣ (الطابق الثاني)، القدس ٩٣١٤١،
تلفون ٥٦١٧٢٧١-٢. فاكس ٥٦١٠٧٥٦-٢.
43 Emek Refaim St. (Second Floor), Jerusalem 93141
Tel. 02/5617271, Fax. 02/5610756
e-mail: mail@btselem.org
http://www.btselem.org

בצלם

דף מידע ספטמבר 1998

מי מריבה

אחריותה של ישראל למצוקת המים בשטחים

__בצלם__ הוא ארגון זכויות אדם עצמאי שהוקם בשנת 1989 במטרה לתעד את הפרות זכויות האדם בשטחים ולהביאן לידיעת קובעי המדיניות והציבור הרחב. ממצאי __בצלם__ מבוססים על עבודת שטח ותחקירים עצמאיים וכן על מקורות רשמיים, עתונות, ונתוני ארגוני זכויות אדם ישראליים, פלסטיניים ובינלאומיים.

תחקיר וכתיבה: יחזקאל ליין

עבודת שטח: נג'יב אבו רקייה, מרווה ג'בארה-טיבי

עריכה: נעמה כרמי, שירלי ערן

עריכה לשונית: רני טלמור

עריכה גראפית: דינה שר

בשער: מילוי מים באידנא (צילום: נג'יב אבו רקייה)

ISSN 0792-4003

מבוא

מים הם המשאב הבסיסי והחיוני ביותר לקיום האנושי. מים חיוניים לקיום החיים עצמם, כמו גם לבריאות ולהיגיינה אישית. אזרחי מדינת ישראל, בדומה לאזרחיהן של המדינות המפותחות בעולם, נהנים ממים זורמים לצריכה ביתית בכל עונות השנה, ללא הגבלה כמותית. לעומת זאת, מאות אלפי פלסטינים סובלים ממחסור חמור במים לאורך כל חודשי הקיץ. עבור חלקם הגדול, פוסק זרם המים באופן מוחלט במשך כל הקיץ. פירוש הדבר הוא פגיעה בכל הפונקציות שממלאים המים בחייהם של בני-אדם: שתייה, רחצה, ניקיון והשקיית גידולים ובעלי-חיים. לכל אלו השלכות חמורות על בריאותם של התושבים, כמו גם על רווחתם הכללית. מחסור במי שתייה מביא להתייבשות, ואי-יכולת לשמור על תנאי היגיינה הולמים גורמת לזיהומים ולהחמרת מצבם של חולים. הפסקת השקייתם של גידולים ובעלי-חיים משמעה פגיעה בפרנסתם של התושבים, והשקיית גידולים חקלאיים במי ביוב עלולה אף היא לגרום לזיהומים כתוצאה מאכילתם.

הזכות האנושית למים היא זכות בסיסית, שנגזרת מחיוניותם של המים לעצם הקיום האנושי. המחסור החמור במים פוגע בזכותם הבסיסית של תושבי השטחים לתנאי מחייה מינימליים ומהווה תוצאה ישירה של מדיניות בה נוקטת ישראל מאז 1967, אשר מבוססת על חלוקה בלתי הוגנת של משאבים המשותפים לישראל ולפלסטינים.

בדו"ח זה תיבחן תופעת המחסור במים על היבטיה השונים: שורשיה ההיסטוריים, תמורות שחלו בה עקב התהליך המדיני, דפוסי צריכת המים של הפלסטינים בהשוואה לאלו של הישראלים ושל המתנחלים וסוגיית זכויות המים על-פי המשפט הבינלאומי. על אף שחלקים רבים של הדו"ח נכונים הן לגדה המערבית והן לרצועת עזה, הדיון בדפוסי הצריכה מתייחס לגדה המערבית בלבד תוך התמקדות באזור חברון, שבו חמורה הבעיה במיוחד.

1. השליטה על המים בחסות הכיבוש

ישראל והפלסטינים שותפים לשני מקורות מים עיקריים.[1] הראשון שבהם הוא "אקוויפר ההר", מערכת המשתרעת לאורך כ-130 ק"מ, מהר הכרמל בצפון ועד לבאר-שבע בדרום. רוחבו של האקוויפר כ-35 ק"מ: מים המלח ועמק הירדן במזרח, ועד לגבולה המזרחי של רצועת החוף במערב. הוא מורכב משלושה אגנים עיקריים: אגן ירקון-תנינים במערב, אגן שכם-גלבוע בצפון והאגנים המזרחיים בין יריחו לחברון. האקוויפר ניזון ממי הגשמים היורדים על הרי הגדה המערבית ומחלחלים לתוכו. לאחר מכן הם זורמים מזרחה ומערבה לאזורי האגירה, משם הם נשאבים דרך בארות.[2] מקור זה מספק כשליש מצריכת המים של ישראל, באמצעות קידוחים באגן ירקון-תנינים שנעשו לפני מלחמת 1967, ואת כל המים הזורמים שמקבלים הפלסטינים בגדה המערבית.

המקור המשותף השני הוא מערכת אגן הירדן הכוללת את הירמוך ושלוחותיו, הכנרת, ונהר הירדן. למרות שמבחינה גיאוגרפית משותף רק נהר הירדן, הרי שהמים ששואבת ישראל מן הכנרת משפיעים ישירות על כמות המים הזורמים בירדן, ולעניין זה יש השלכות מבחינת המשפט הבינלאומי (ר' פרק 5). מקור זה משמש, במידות שונות, את ישראל, ירדן, סוריה ולבנון, אך לא את הפלסטינים. שני המקורות הללו — אגן הירדן ואקוויפר ההר — מספקים למעלה משני שלישים מכמות המים הנצרכת בישראל.

אחד הצעדים הראשונים בהם נקטה ישראל עם כיבוש השטחים ב-1967, היה הכרזה על כלל משאבי המים כרכוש ציבורי, כנהוג בישראל עצמה מאז 1959 (צו צבאי 92 משנת 1967). צעד זה, יחד עם צעדים נוספים שנקטה ישראל, יצרו מערכת של הגבלות המונעות מן הפלסטינים לנצל את משאבי המים שלהם באופן שיספק את צרכיהם הבסיסיים ויהלום את קצב הגידול הטבעי של האוכלוסייה.

מרכיביה השונים של מערכת הגבלות ומכשולים זו, אשר יפורטו להלן, אינם פסולים כשלעצמם, אולם הצטברותם, יחד עם ההזנחה החמורה של מערכת המים בשטחים על-ידי ישראל, ולנוכח מצב בו ישראל לא דאגה להבטיח אספקת מים חלופית, יצרו עבור תושבי השטחים הפלסטינים מצוקת מים חמורה, המפלה באופן בוטה בינם לבין אזרחי ישראל. העובדה שלאחר למעלה משלושים שנות כיבוש, כ-180 כפרים בגדה המערבית אינם מחוברים לשום רשת מים זורמים,[3] מדברת בעד עצמה.

---

1. לגבי מקור מים נוסף, אקוויפר החוף, חלוקות הדעות. האקוויפר משתרע לאורך כל רצועת החוף, בישראל ובעזה. חלק מן החוקרים טוענים כי מבחינה הידרולוגית קיימים באקוויפר זה למעשה שני מקורות מים, אחד בישראל ואחד בעזה, ואין ביניהם קשר. לעומתם טוענים אחרים כי כמות המים הנשאבת בצדו האחד של האקוויפר משפיעה על כמותם בצדו השני. ר': ד. גרוס וא. סופר, **מאגרי מי תהום בינלאומיים במזרח התיכון – מצאי והשלכות פוליטיות** (חיפה: אוניברסיטת חיפה, 1996), ע' 55.

2. לדיון מפורט במאפייניו השונים של אקוויפר ההר, ר': ד. גרוס וא. סופר, **שם**, ע"ע 44-54. וכן: H. Gvirtzman, "Groundwater Allocation in Judea and Samaria," in H. Shuval and J. Isaac (eds) **Water and Peace in the Middle East** (Amsterdam: Elsevier, 1994) (hereafter: Shuval and Isaac, **Water and Peace**).

3. ר': T. Nassereddin, "Legal and Administrative Responsibility of Domestic Water Supply to the Palestinians," in Feitelson and Haddad (eds.), **Joint Management of Shared Aquifers – The Fourth Workshop** (Jerusalem: The Truman Institute, The Hebrew University, Jerusalem, and the Palestine Consultancy Group, 1997) (hereafter: Nassereddin, **Legal and Administrative Responsibility**), pp. 122-125.

א. קידוח בארות

אחת ההשלכות המרכזיות של ההכרזה על משאבי המים כרכוש ציבורי, היתה החובה, שנקבעה בחוק, לקבל רשיון משלטונות הכיבוש לשם קידוח באר חדשה. ישראל ניצלה הוראה זו כדי למנוע גידול בכמויות המים ששואבים הפלסטינים מהאקוויפר.

נכון להיום פועלות בגדה המערבית כ-350 בארות בבעלות פלסטינית. רק 23 מהן, שהן 6.5% מכלל הבארות, נקדחו מאז התחלת הכיבוש.[4] בארות רבות שהיו פעילות לפני 1967 יצאו במהלך השנים מכלל שימוש עקב בעיות טכניות, בעיות תחזוקה או התייבשות. ישראל לא איפשרה את חידוש פעילותן, והרשיונות הספורים שהונפקו על-ידיה לא הספיקו אפילו לחידוש השאיבה מן הבארות שחדלו לפעול.[5] הקשיים הביורוקרטיים הרבים שהציבה ישראל נועדו לרפות את ידיהם של תושבים פלסטינים שרצו לקדוח באר חדשה, או אפילו לחדש או לשפץ בארות קיימות. כדי לקבל רשיון קידוח נדרשו הפונים לעבור 18 שלבי אישור במשרדים שונים במינהל האזרחי, בחברת "מקורות" בתה"ל (הרשות הישראלית לתכנון המים) ובמשרד החקלאות.[6]

ב. מכסות

על פי החוק הירדני נקבעת הבעלות על משאבי מים תת-קרקעיים לפי הבעלות על הקרקע שמעליהם. לפיכך, עד 1967 לא חלו הגבלות כלשהן על כמויות המים שנשאבו מהבארות. בשנת 1975 קבעה ישראל מכסות המגבילות את תפוקת המים מכל באר, ואכפה אותן באמצעות מונים שהתקינה וקנסות כבדים שהטילה על מי שעבר את המכסה. מאז 1975 עודכנו המכסות רק פעמים ספורות, והתוספות שאושרו היו נמוכות בהרבה מקצב גידול האוכלוסייה.[7]

ג. הפקעות

לפי צו צבאי בדבר נכסים נטושים (צו מס' 58, משנת 1967), נכס שבעליו עזבו את האזור מועבר לממונה על נכסים נטושים. הצו חל גם על נכסים שזהות בעליהם אינה ידועה, ונטל ההוכחה לגבי מעמדו של הנכס מוטל על הבעלים ולא על השלטון.[8] זמן קצר לאחר שנכנסה לשטחים, הפקיעה ישראל מספר לא ידוע של בארות בבעלות פלסטינית אשר שימשו להשקיה, באמצעות הכרזה עליהן כעל "נכסי נפקדיים".[9]

---

4. כ-95% מן הבארות משמשים להשקיה ומצויים בבעלות פרטית, אולם אלה מספקים רק כ-20% ממי הבארות המופקים בגדה. מרבית מי הבארות, 80%, מופקים מ-5% מן הבארות, המצויות בבעלות העיריות והמועצות האזוריות, ומשמשים לצריכה ביתית. לנתונים מפורטים על מספר הבארות, שמן ומיקומן ר': Applied Research Institute-Jerusalem, **Water Resources and Irrigated Agriculture in the West Bank** (Bethlehem, 1998), pp. 44-45.
5. ר': S. Elmusa, **Water Conflict** (Washington: Institute for Palestine Studies, 1997) (hereafter: Elmusa, **Water Conflict**), p. 86.
6. ר': S. Elmusa, **Ibid**.
7. ר': M. Lowi, 1993, "Bridging the Divide: Transboundary Resource Disputes and the Case of the West Bank Water," **International Security 18**, 1, p. 127.
8. מ. בנבנשתי, **לקסיקון יהודה ושומרון** (ירושלים: כנה, 1987), ע' 52.
9. ר': G. Baskin, "The West Bank and Israel's Water Crisis," in Baskin (ed.), **Water: Conflict or Cooperation** (Jerusalem: IPCRI, 1993).

ד. מניעת גישה

ישראל מנעה או הגבילה את גישתם של הפלסטינים למקורות מים שעל פני השטח. היא הכריזה על רצועת שטח משמעותית לאורך נהר הירדן, ששימשה חקלאים פלסטינים להשקיה, כשטח צבאי סגור, ועל חמש קבוצות של מעיינות[10] כ"שמורות טבע", שהכניסה אליהן מותרת בתשלום בלבד.[11]

ה. הזנחה

מיד לאחר מלחמת ששת הימים החלה חברת "מקורות" בבניית רשת מים מסועפת בשטחים. רשת זו נועדה לספק את צרכי הצבא והאזרחים הישראלים שהתיישבו בשטחים מאוחר יותר. מאמצע שנות השבעים החלה "מקורות" להרחיב את רשתה ולחבר אליה גם עיירות וכפרים פלסטיניים שלא היו מחוברים קודם לכן לרשת מים. יחד עם זאת, מצבן של רשתות המים העירוניות, שמרביתן נבנו לפני כניסתה של ישראל, הלך והדרדר. ישראל לא השקיעה מאמצים בשיפורן ובהחזקתן במצב סביר. לעיריות עצמן לא היתה גישה למשאבים שיאפשרו שיקום ושיפור של הצנרת, והן היו תלויות בהחלטות התקציביות של המינהל האזרחי הישראלי.

הזנחת הטיפול ברשתות המים העירוניות היא רק חלק מהזנחה כללית של התשתיות בשטחים מצד ישראל. לפי מחקר של הבנק העולמי, ההשקעה הציבורית בתשתיות כלכליות וחברתיות בשטחים כחלק מהתמ"ג בזמן הכיבוש הישראלי, היתה נמוכה ביותר.[12] עובדה זו חמורה במיוחד לנוכח העובדה שנתח משמעותי מן המיסים שנגבו מתושבי השטחים לאורך השנים, הועבר באמצעות מנגנונים שונים לקופת האוצר הישראלי ושימש להוצאות בתוך ישראל.[13]

כתוצאה מההזנחה וממצבה הירוד של הצנרת, אובדות כמויות גדולות של מים. לפי הערכתו של ההידרולוג ד"ר ווליד סבאח ממכון אריג' למחקר יישומי בבית-לחם, קיימת דליפה של כ-40% בממוצע מסך כל המים המועברים דרך צינורות בגדה המערבית, כאשר באזור טול-כרם עומדת רמת הדליפה על כ-60% ובאזור רמאללה היא עומדת על כ-20% "בלבד".[14] (על פעילות הרשות הפלסטינית בנדון, ר' פרק 2 להלן).

---

10. המעיינות שהוכרזו כ"שמורות טבע" בשנים 1969-67. היו: אל-עוג'ה, אל-באדן, עין פשחה, אל-קלט, ואל-טורבא. על-פי בנבנשתי היתה ההכרזה על שמורות טבע אחת השיטות בהן השתמשה ממשלת ישראל בגלוי על-מנת להעביר שטחים לשימוש אזרחי ישראל. עד שנת 1985 הכריזו הרשויות הישראליות על 250,000 דונם כשמורות טבע. ר': מ. בנבנשתי, **שם**.

11. חשוב לציין כי מי המעיינות, אשר מבחינה הידרולוגית מהווים חלק ממערכת אקוויפר ההר, משמשים עד היום להשקיה ולצריכה ביתית. אולם, רמת התפוקה שלהם משתנה בהתאם לכמות הגשמים, ועד היום טרם נעשו מאמצים רציניים, על-ידי ישראל או הרשות הפלסטינית, לשיפור התפוקה ממקור זה באמצעות תיעול המים או הקמת סכרים.

12. The World Bank, **Developing the Occupied Territories – An Investment in Peace** (Washington: The World Bank, 1993), pp. 28-35.

13. הבנק העולמי העריך כי בשנת 1991, למשל, הועברו 400 מיליון ש"ח, שהם כ-8% מהתוצר המקומי, לקופת האוצר הישראלי, מבלי שהוחזרו לשטחים. הערכה זו איננה כוללת את המיסים ששולמו על-ידי פלסטינים שעבדו בישראל. ר': The World Bank, **Ibid**., p. 33.

14. הדברים נמסרו ל**בצלם** על-ידי ד"ר וואליד סבאח (ARIJ), בשיחה שהתקיימה ב-29.7.98.

2. משאבי המים ואספקתם מאז חתימת אוסלו ב'

הטיפול בסכסוך המים בין ישראל לפלסטינים במסגרת הדיונים המשותפים, עמד על סדר היום של התהליך המדיני מאז ועידת מדריד. למרות התקדמותו של התהליך וחתימת הסכמי אוסלו א' ואוסלו ב', רבים מדפוסי השליטה שאפיינו את משטר הכיבוש, גם בנושא המים, שרירים וקיימים גם היום.

הכרזת העקרונות שנחתמה בוושינגטון ב-13 בספטמבר 1993, התייחסה לצורך בשיתוף פעולה בין הצדדים בניהול ובפיתוח משאבי המים המשותפים, תוך קביעת סטנדרטים הוגנים של חלוקה, שיכבדו את זכויות המים של שני הצדדים ויענו על צרכיהם.[15] אולם, ספק רב אם ההסדרים שנקבעו בפועל במסגרת "הסכם טאבה", שנחתם ב-28 בספטמבר 1995, עונים על קריטריונים אלה. העיקרון המרכזי שנקבע בהסכם זה היה שהחלוקה העתידית של משאבי המים תהיה מבוססת על המצב הקיים, בכל הנוגע לכמויות המים שכל צד שואב מהאקוויפר המשותף, כולל השאיבה עבור ההתנחלויות. כן נקבע כי יפותחו מקורות מים חדשים, כתוספת עבור הפלסטינים.[16] נקבע כי הכמויות אותן שואבת כיום ישראל מן האקוויפר לשימושה, והמפורטות בטבלה שלהלן, לא ייפגעו, וכי הפלסטינים יהיו רשאים בעתיד לשאוב כ-70-80 ממ"ק/ש (מיליוני מטר קוב לשנה) ממי האקוויפר שאינם מנוצלים כיום, בנוסף על הכמויות העומדות לרשותם כיום. ההסכם אינו מתייחס לאפשרות של אספקת תוספת מים לפלסטינים ממקורות נוספים, כמו מהירדן או ממי מעיינות.

טבלה 1

מיליוני מטר קוב לשנה (ממ"ק/ש) לכל צד

אקוויפר ההר (אזורים)	ישראל*	באחוזים	פלסטינים	באחוזים
אגן שכם-גלבוע	103	71	42	29
אגנים מזרחיים	40	42.5	54	57.5
אגן ירקון-תנינים	340	94	22	6
סה"כ	483	80	118	20

מקור:

The Israeli-Palestinian Agreement on the West Bank and the Gaza Strip, Annex III, Schedule 10, Data Concerning Aquifers. Washington 1995.

* סה"כ המים הנשאבים על-ידי ישראל לצריכה בישראל ובהתנחלויות, להוציא המים שמוכרת "מקורות" לפלסטינים.

15. **Israel-PLO Declaration of Principles**, Annex III, Washington 1993.

16. **Israeli-Palestinian Agreement on the West Bank and the Gaza Strip**, Annex III Protocol Concerning Civil Affairs, Article 40.3.

בהסכם נקבע כי 28.6 ממ"ק/ש, שנועדו לשימוש ביתי, יסופקו מיד עם השלמת הפיתוח הנחוץ להפקתם, בחלוקה של 10 ממ"ק/ש לעזה ו-18.6 לגדה המערבית. האחריות לביצוע הפיתוח והאספקה חולקה בין ישראל לרשות, כשישראל אחראית לאספקתם של 9.5 ממ"ק/ש (5 לעזה ו-4.5 לגדה) והרשות הפלסטינית לאספקתם של 19.1 ממ"ק/ש, לגדה המערבית בלבד.[17] בנוסף נקבע כי הפלסטינים רשאים לבצע פיתוח שיאפשר את הפקתם של 41-51 ממ"ק/ש נוספים, בטווח הארוך, ממי האגנים המזרחיים של האקוויפר.

אישור התכניות המפורטות לקידוח, לשאיבה ולחלוקה של תוספות אלו נמסר לידי ועדת המים

המשותפת (Joint Water Committee), שהיא ועדה פריטטית (מורכבת ממספר חברים שווה מכל צד). החלטות הוועדה חייבות להתקבל פה אחד, ולא נקבע מנגנון לפישור ולבוררות במקרה של אי הסכמה. הסדר כזה, המעניק לשני הצדדים זכות וטו, משאיר את ישראל בעמדת יתרון, שכן השינויים הנדרשים הם לטובת הצד הפלסטיני, בעוד ישראל נהנית מן המצב הקיים.

לטענת נציבות המים והמשרד לתשתיות לאומיות, ישראל מספקת כבר את התוספת של 4.5 ממ"ק לגדה המערבית, שהוטלה עליה בהסכמים, ואף יותר מכך. לטענת מקורות פלסטיניים, לעומת זאת, ישראל מספקת רק חלק מהתוספת לה התחייבה, וגם חלק זה מסופק בחודשי החורף בלבד, כאשר הצריכה בהתנחלויות ובישראל יורדת.[18]

ועדת המים המשותפת העניקה עד היום שבעה רשיונות קידוח חדשים שנועדו לכסות חלק מתוספת המים שבאחריות הרשות הפלסטינית.[19] בשלב זה נשלמו העבודות רק באחד הקידוחים, המצוי באזור שכם, והוא כבר מספק מים. ארבעה קידוחים נוספים באזור הרודיון (בין חברון לבית-לחם), הממומנים על-ידי ממשלות גרמניה וארה"ב, נמצאים בשלבי פיתוח אחרונים. השניים הנותרים, אחד באזור ג'נין ואחד באזור רמאללה, נמצאים בתהליך פיתוח. שלושה גורמים עיקריים הביאו לכך שכמעט שלוש שנים לאחר חתימת הסכם אוסלו ב', מספקת הרשות הפלסטינית רק חלק קטן מתוספת המים שהוטל עליה לספק:

1. קשיים ביורוקרטיים שהציבה ישראל, בתהליך אישור הקידוחים החדשים בוועדת המים המשותפת.
2. תסבוכת ביורוקרטית פנימית ברשות הפלסטינית וקשיים טכניים בביצוע הקידוחים.
3. עיכוב בהעברת כספים שהובטחו על-ידי מדינות תורמות לביצוע הקידוחים.

כמות המים הגדולה שהוקצבה לפלסטינים מן האגנים המזרחיים של האקוויפר (בין 41 ל-51 ממ"ק/ש) לא תופק בעתיד הקרוב, שכן מים אלה הם מליחים ברובם, ויש להתפילם בתהליך מורכב ויקר.[20]

לסיכום, ניתן לומר כי ההסכמים שנחתמו בין הצדדים אמנם התירו את הרצועה סביב המדיניות הישראלית, שאסרה באופן גורף ביצוע קידוחים חדשים, תוך הגדלה משמעותית במכסת המים העומדת לרשות הפלסטינים, אולם מצד שני, הסכמים אלה הקפיאו מציאות של אפליה בוטה בין פלסטינים למתנחלים ושל חלוקה בלתי הוגנת של המשאבים המשותפים, והעניקו לה לגיטימציה. בפועל נמשכת שליטה ישראלית, עקיפה אך הדוקה ביותר, על כמויות המים העומדות לרשות הפלסטינים ותלותם של הפלסטינים באספקת המים של חברת "מקורות" אף הוגברה.[21] נוסף לכך יש לציין כי אף שישראל העבירה לרשות הפלסטינית רשת מים במצב ירוד ביותר, ההסכם אינו מטיל על ישראל אחריות כלשהי על כך, ואינו מחייב אותה בהעברת כספים לטיפול בבעיה.

---

17. **שם**, סעיף 40.6 ו-40.7.

18. מחלקות המים של עיריית חברון ועיריית בית-לחם טענו זאת והציגו בפני **בצלם** רישומים לפיהם כמות המים המסופקת על-ידי "מקורות" בחודשי החורף גבוהה בממוצע פי שתיים מזו המסופקת בקיץ.

19. המידע על דיוני הוועדה נמסר ל**בצלם** על-ידי שמואל קנטור, נציג ישראל בוועדה, ועל-ידי טאהר נאסר א-דין, נציג הרשות הפלסטינית בוועדה.

20. הסיבה העיקרית למליחות המים היא שאיבת היתר שמבצעת ישראל. על כך ר': ד. גרוס וא. סופר, **שם**, ע"ע 47-50.

21. חשוב לציין כי נכון לשנת 1996 סיפקה "מקורות" כ-60% (בממוצע שנתי) מכלל המים לשימוש ביתי הנצרכים בגדה המערבית, בעוד השאר מקורו בבארות העירוניות. מתוך זה כ-55% מקורם בקידוחים של "מקורות" בשטח הגדה עצמה, ואילו את שאר המים מביאה "מקורות" מקידוחיה בתוך ישראל. על כך ר': Nassereddin, **Ibid**, p. 123.

3. הפער בצריכה

המחסור הקשה במים ממנו סובלת האוכלוסייה הפלסטינית, מתבטא בצורה מובהקת בפערים העצומים בצריכת המים בין הפלסטינים לישראלים בכלל ולמתנחלים בפרט. יש להדגיש כי שני שלישים מן המים הנצרכים בישראל מופקים משני המקורות המשותפים לישראל ולפלסטינים.

טבלה 2

צריכת מים שנתית לנפש במטר מעוקב: ישראל-פלסטינים (גדה מערבית) 1996

	פלסטינים (א)	ישראלים (ב)	פער (באחוזים)
כל הצרכים	84.6	357	322
חקלאות	56.5	228	303
שימוש ביתי	26.5	105	296
תעשייה (ג)	1.6	24	1400

מקור:
לגבי ישראל: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, השנתון הסטטיסטי לישראל, 47, 1997.
לגבי הגדה: טאהר נאסר א-דין[22] (מנכ"ל מחלקת המים לגדה המערבית)
הנתונים לנפש חושבו בהתאם לגודל האוכלוסייה:
(א) האוכלוסייה הפלסטינית בגדה המערבית מונה 1,571,500 נפש (הלשכה המרכזית הפלסטינית לסטטיסטיקה)
(ב) האוכלוסייה בישראל מונה 5,688,900 נפש (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה — ישראל)
(ג) לגבי הפלסטינים חושבה ההבחנה בין צריכה תעשייתית לביתית על-פי נתון שנמסר ל**בצלם** על-ידי רשות המים הפלסטינית.

נתוני הצריכה של הפלסטינים, המובאים בטבלה מס' 2, אינם כוללים את מי הגשמים הנאגרים בבורותיהם הפרטיים של תושבים פלסטינים. לפי אחת ההערכות, סך כל המים ממקור זה בגדה המערבית נע בין 2 ל-5 מיליון מ"ק לשנה.[23] גם כאשר כוללים את המים הנאגרים בבורות אלה, הרי הצריכה הממוצעת של ישראלי, לכל השימושים, היא פי ארבע בערך מזו של פלסטיני בגדה המערבית. אם נתייחס לשימוש הביתי בלבד, היינו מים לשתייה, היגיינה אישית וניקיון, הרי שהצריכה של תושב פלסטיני בגדה היא פחות משליש מזו של ישראלי. נציין כי הנתונים המובאים כאן הנם ממוצעים של כלל האוכלוסייה. בפועל, כ-20% מכלל תושבי הגדה, המתגוררים בכ-180 כפרים, אינם מחוברים כלל למערכת של מים זורמים,[24]

22. T. Nassereddin, 1997. **Legal and Administrative Responsibility**.
23. על-פי הישאם אוורטני (פרסום של אוניברסיטת א-נג'אח בערבית) ומצוטט אצל: S. Elmusa, **Ibid**, p. 104.
24. אלה צורכים מים שהם אוגרים בבורות פרטיים או קונים ממיכליות. לנתונים ר': T. Nassereddin, **Ibid**., p. 122.

וצריכת המים שלהם נמוכה אף יותר, בעוד שצריכת המים של השאר, ובעיקר של תושבי הערים, היא מעט יותר גבוהה.

ההנחה המקובלת בקרב מומחים לענייני מים היא כי המינימום הרצוי לצריכה ביתית בעיר מודרנית הוא 100 מ"ק לנפש לשנה:[25] ישראל ניצבת מעט מעל סטנדרט זה, ואילו תושבי הגדה הפלסטינים צורכים פחות משליש מכמות זו.

כפי שניתן להתרשם מטבלה מספר 2, המגזר החקלאי הוא צרכן המים הגדול ביותר בישראל. לעובדה זו שורשים היסטוריים הנעוצים בתקופת היישוב ובעשור הראשון למדינת ישראל: החקלאות נתפשה אז — מטעמים פוליטיים, כלכליים ואידיאולוגיים — כבעלת חשיבות מכרעת להצלחת הפרויקט הציוני.[26] תפישה זו הביאה, בין היתר, להיווצרותה של מערכת מורכבת של סובסידיות למחירי המים להשקיה, שעודדו עלייה מתמדת בצריכה.[27] זאת בשעה שמכל בחינה שהיא, חשיבות החקלאות ירדה בצורה תלולה מאז שנות השישים (ר' טבלה 3).

מצב זה צורם במיוחד לנוכח מצוקת המים של האוכלוסייה הפלסטינית, ולנוכח חשיבותה הגדולה יחסית של החקלאות עבור הכלכלה המצומקת של הפלסטינים (ר' טבלה מס' 3). מומחים ישראלים ופלסטינים כאחד תמימי דעים שכל הסדר עתידי בנושא המים חייב לכלול, בין היתר, העברת מים מן הסקטור החקלאי בישראל אל השטחים.[28]

טבלה 3

מים וחקלאות בישראל לעומת הגדה המערבית

	פלסטינים (גדה)	ישראל
מים להשקיה לנפש (מ"ק/ש)	56.5	228
שטח מושקה מתוך שטחים מועבדים	6.0%	45.6%
משקל החקלאות בכלכלה (אחוז מהתמ"ג)	30%	2.2%
משקל החקלאות בייצוא	25%	3.9%
מספר מועסקים בחקלאות	13.2%	2.5%

מקור:
לגבי ישראל: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (1997), שם.
לגבי הגדה: ARIJ, Ibid. PASSIA[29].

25. כך טען למשל נציב המים הנוכחי של ישראל מאיר בן מאיר בראיון לעיתון 'גלובס' (26.3.97). לבחינת הערכות דומות ר': H. Shuval, "Proposed Principles and Methodology for the Equitable Allocation of the Water Resources Shared by the Israelis, Palestinians, Jordanians, Lebanese and Syrians" in H. Shuval and J. Isaac (eds.) **Ibid**.

26. ר': E. Feitelson, "The Implications of Changing Water Agendas Within Israel for Regional Water Allocations," Unpublished Paper, Hebrew University of Jerusalem, 1998.
A. De-Shalit, "From the Political to the Objective: the Dialectics of Zionism and the Environment," **Environmental Politics**, 4, 1995.

27. S. Arlosoroff, "Water Trading and Pricing Issues in the Middle East," in E. Feitelson and M. Haddad (eds.) **Ibid**.

28. ר' למשל: E. Feitelson, 1997, **Ibid**, p. 86; M. Ben Meir, 1994, in H. Shuval and J. Isaac (eds.) **Ibid**, p. 34.; S. Elmusa, **Ibid**, p. 251.

29. ר': PASSIA (Palestinian Academic Society for the Study of International Affairs), 1997, p.201.

הפער בצריכת המים בין ישראלים לפלסטינים אינו מסתכם במימד הכמותי, אלא מתבטא גם בסדירות האספקה ובמחיר המים המשולם על-ידי הצרכן. בעוד אזרחי ישראל נהנים ממים זורמים ללא הגבלה במשך כל ימות השנה, סובלים תושבי הגדה, ובעיקר תושבי נפת חברון, מניתוק זרם המים במשך רוב ימות הקיץ. הדבר נובע מן העלייה הטבעית בצריכת המים בעונה החמה, ומן העובדה שדווקא בעונה זו מקצצת חברת "מקורות" עוד יותר את אספקת המים לפלסטינים, על-מנת לעמוד בביקוש הגובר בישראל ובהתנחלויות (בנוגע לסיבות נוספות לתופעה, ר' פרק 4 להלן).

הצרכן הפלסטיני משלם עבור המים הזורמים בביתו (להבדיל ממים שאגר בעצמו או קנה ממיכליות) את אותו מחיר שמשלם הצרכן הישראלי (כ-3 ש"ח למ"ק). היות שרמת ההכנסה הממוצעת בישראל גבוהה בהרבה מזו שבשטחים, הרי הנטל היחסי של עלות המים עבור משפחה פלסטינית כבד באופן משמעותי בהשוואה למשפחה ישראלית. לשם המחשה, ניתן לציין כי התמ"ג הישראלי לנפש הוא פי 12 מזה הפלסטיני.

שום גוף ישראלי מוסמך, כולל הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, אינו מפרסם נתונים לגבי צריכת המים של ישראל בחלוקה לאזורים. לפיכך, על-מנת לקבל נתונים על צריכת המים של ההתנחלויות, פנה **בצלם** לנציב המים בישראל מר מאיר בן-מאיר. נציב המים סירב בתוקף למסור נתונים כלשהם בנושא זה בטענה שמדובר במשחק פוליטי שהוא אינו רוצה לקחת בו חלק.[30]

במחקרים שונים שנערכו בנושא הוערכה צריכת המים של ההתנחלויות בגדה המערבית בכ-45 עד 65 ממ"ק/ש.[31] אם נניח כי מדובר בצריכה ממוצעת של כ-55 ממ"ק/ש, הרי שהצריכה השנתית לנפש בהתנחלויות עומדת על כ-380.6 מ"ק/ש,[32] יותר מן הממוצע הישראלי הכללי הכולל את ההתנחלויות אשר עומד על 357 מ"ק/ש לנפש (ר' טבלה 2). לפי אחד המחקרים,[33] נהנות כ-60% מכלל האדמות המעובדות של ההתנחלויות מהשקיה, לעומת 45% מהאדמות בישראל ו-6% מהאדמות המעובדות על-ידי פלסטינים בגדה.

האפליה באספקת המים בין היישובים הפלסטיניים לבין ההתנחלויות בולטת במיוחד במקרים הרבים בהם שוכנות אלה בסמיכות ליישוב פלסטיני, ומחוברות לאותו קידוח של חברת "מקורות". בעוד ההתנחלויות נהנות ממים זורמים ללא הגבלה ולכל הצרכים (כולל מילוי בריכות שחייה והשקיית מדשאות), סובלים היישובים הפלסטיניים ממחסור חמור במים זורמים, אפילו לשתייה ולרחצה.

זאת ועוד. לשם אספקת מים להתנחלויות קדחה חברת "מקורות" עשרות בארות, חלקן סמוכות מאוד ליישובים פלסטיניים. קידוחים אלה הגיעו עד לשכבות העמוקות של האקוויפר, ולטענת חוקרים פלסטינים גרמו נזק לבארות ולמעיינות הניזונים מהשכבה העליונה של האקוויפר, אשר סיפקו מים ליישובים פלסטיניים.[34] הנזקים שנגרמו למקורות מים אלה נעים, לטענת החוקרים, מירידה בכמויות המים ועד להתייבשות מוחלטת. דו"ח של ועדה מטעם מועצת הביטחון של האו"ם התייחס מפורשות לירידה הדרסטית שחלה בכמויות המים העומדות לרשותם של היישובים הפלסטיניים אל-עוג'ה, רמאללה, אל-בירה ותל אל-בידה כתוצאה מקידוחים שנעשו בהתנחלויות סמוכות.[35] בעקבות לחצים רבים שהופעלו על-ידי גורמים מקומיים ובינלאומיים,

---

30. הדברים נמסרו ל**בצלם** בשיחה טלפונית שהתקיימה ב-11.8.98.

31. ההערכה הנמוכה ביותר ניתנה על-ידי נאסר א-דין, ולפיה מדובר בצריכה של כ-45 ממ"ק/ש (ר': Nasseraddin, **Ibid**, p. 118) הערכות גבוהות יותר נתנו על-ידי שובל ו"המכון למחקר יישומי" ולפיהן מדובר בצריכה של כ-65 ממ"ק/ש. ר': H. Shuval, "A Water-for-Peace Plan," **Palestine-Israel Journal**, 1996, p. 77; ARII, **Water Resources**, p. 46.

32. מחושב לפי אוכלוסיית ההתנחלויות בגדה המערבית בשנת 1996, שהיתה 144,500 נפש (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 48, 1997).

33. ר': D. Kahn, **Agriculture and Water Resources in the West Bank and Gaza (1967-1987)** (Jerusalem, The Jerusalem Post, 1987), pp. 110-11.

34. United Nations, "Water Resources of the Palestinian Occupied Territories", Report A/AC.183 (New York, 1992), pp. 27-30.

35. ר': United Nations, 1980, document S/ 14268 Security Council Commission, paragraph 205.

הודתה לבסוף ישראל כי בארות שקדחה חברת "מקורות" עבור ההתנחלויות ייטב וגלגל, הביאו לייבוש בארות ומעיינות בעיירה אל-עוג'ה, ופיצתה את התושבים על-ידי מתן רשיון לקידוח באר חדשה.[36] בשאר המקרים מכחישה ישראל כי קידוחיה גרמו נזק למקורות מים פלסטיניים.

36. אל-עוג'ה ממוקמת בעמק הירדן, 10 ק"מ צפונית ליריחו. על פרשה זו ר': J. Stork, "Water and Israel Occupation Strategy", **MERIP Reports**, 16, 1983, (July-August), p. 22.

4. אזור חברון

אזור חברון מהווה דוגמה קיצונית למצוקת המים של האוכלוסייה הפלסטינית עקב המדיניות המפלה והחלוקה הבלתי הוגנת של מקורות המים שהנהיגה ישראל.

בנפת חברון מתגוררים כ-288,000 נפש ומשאבי המים הקיימים בה מצומצמים במיוחד.[37] אספקת המים לצריכה הביתית של אוכלוסייה זו מגיעה מארבע בארות: שתים מהן, אל-פואר 1 ו-2, בבעלות עיריית חברון, ושתיים, סמוע וריחיה, בבעלות חברת "מקורות". בנוסף לכך קיימים באזור זה עשרות מעיינות, מהם שואבים התושבים מים בקנה מידה קטן לצרכים ביתיים וחקלאיים, באופן חופשי.

עיריית חברון מספקת מים לכ-170,000 תושבים, מהם כ-120,000 המתגוררים בעיר עצמה ועוד כ-50,000 המתגוררים ביישובים סמוכים, בהם שישה כפרים: דורה, דיר ראזח, ראבוד, אבו אל-עסג'ה, טראמה וקורזה, ושני מחנות פליטים: אל-פואר ואל-ערוב. מהנדס המים של עיריית חברון, עמאד עבד אל-חלים א-זיר, מסר ל**בצלם** כי אספקת המים לאוכלוסייה הפלסטינית משתי הבארות של חברת "מקורות" יורדת בקיץ לכדי פחות ממחצית הכמות המסופקת בחורף, ולפיכך נאלצת העירייה להנהיג קיצוב במים.[38] העיר חברון עצמה מחולקת בקיץ ל-15 אזורים, להם מספקת העירייה מים בתורנות, כאשר כל אזור מקבל מים פעם ב-15 יום, למשך 24 שעות. אולם כ-5% מהבתים, הממוקמים בחלקיה הגבוהים של העיר, אינם מקבלים מים כלל, משום שלחץ המים בצינורות בקיץ אינו חזק דיו להגיע לבתיהם. לאלה מספקת עיריית חברון, באמצעות מיכליות, 10 מ"ק מים למשפחה לחודש, במחיר של 6.5 ש"ח למ"ק.

בחודש יולי 97' עמדה צריכת המים היומית לנפש בחברון על 58 ליטר.[39] בישראל, לשם השוואה, הצריכה הממוצעת לנפש ליום היא 288 ליטר, ובקיץ היא גבוהה אף יותר.[40]

שני גורמים נוספים מחמירים את המצב. הראשון הוא דליפת המים, הנובעת ממצבה הירוד של הצנרת בעיר. כפי שכבר ציינו, נובע מצב זה, במידה רבה, מההזנחה החמורה של תשתית המים בעיר בתקופת השלטון הישראלי. מאז הועברה השליטה בעיר לרשות הפלסטינית חודשו כשלושה רבעים מן הרשת, אך מימדי הדליפה עדיין משמעותיים למדי.

גורם נוסף ומשמעותי לא פחות, הוא גניבת מים מהרשת על-ידי תושבים פלסטינים, ובעיקר חקלאים. תופעה זו נובעת בעיקר מהמחסור במים לצריכה ביתית ולחקלאות, ובמידה מסוימת גם מרצון להתחמק מתשלום. תופעה זו החלה לקבל מימדים משמעותיים בתחילת האינתיפאדה, והצעדים שננקטו מאז למניעת הגניבות, על-ידי ישראל והרשות הפלסטינית, לא הביאו לפתרונה.[41]

המחסור במים בימות הקיץ מאלץ את תושביה הפלסטינים של נפת חברון לקנות מים באופן פרטי מבעלי מיכליות. אלה קונים את המים מבארות ציבוריות ופרטיות, וגובים מחיר הנע בין 15 ל-30 ש"ח למ"ק מים, בהתאם למרחק בין הבית לבאר ולגובה בו ממוקם המיכל הביתי לאגירת המים. מחיר זה גבוה פי 5 עד 10 ממחיר מ"ק מים זורמים ברשת העירונית. לפיכך עלולה ההוצאה המשפחתית המצטברת לחודש עבור מים להגיע למאות שקלים, ולהוות נטל כבד ביותר על משפחות שהכנסתן החודשית הממוצעת אינה עולה על 1,500 ש"ח לחודש.

---

37. הלשכה הפלסטינית המרכזית לסטטיסטיקה, 1998.

38. מהנדס המים בחברון עמאד עבד אלחלים אלזיר, רואיין על-ידי תחקירן **בצלם**, נג'יב אבו רקייה ב-22.7.98.

39. נתון זה, שמקורו ברשות המים הפלסטינית, פורסם בכתבה של עמירה הס בעיתון **הארץ** ב-31.8.98.

40. הצריכה בליטרים חושבה לפי הנתונים המובאים בטבלה 2 לעיל (105 מ"ק לנפש לשנה שהם 105,000 ליטרים, חלקי 365 יום בשנה). לצערנו, ה.ל.מ.ס. איננה מספקת נתונים הנוגעים לצריכה עונתית.

41. אחד המכשולים העומדים כיום בפני הרשות הפלסטינית למלחמה בתופעה, היא העובדה שמרבית החיבורים הבלתי חוקיים נמצאים דווקא בשטחי C, הנתונים לשליטה ישראלית מלאה, ושוטרי הרשות רשאים להיכנס אליו רק באישור ובליווי ביטחוני ישראלי. הרשות נמנעת מלעשות כך גם מתוך חשש שתדבק בה תדמית של משתפת פעולה עם ישראל (ר': עמירה הס, **שם**).

ממלאים מים מברזיית אונרוו"א, מחנה הפליטים אל ערוב, יולי 98 (צילום: נג'יב אבו רקייה)

קיים טעם לפגם בעובדה שהרשות הפלסטינית מוכרת מים מן הבארות הציבוריות לבעלי מיכליות פרטיות, מבלי לפקח על קהל היעד ועל המחיר הנגבה עבור המים.

א. השלכות המחסור במים על בריאות הציבור בנפת חברון

מחסור במים מקשה מאוד על שמירת תנאים היגייניים, ולכך השלכות קשות על בריאות התושבים: עלייה בתפוצת המחלות הזיהומיות כתוצאה משימוש במים לא נקיים, עלייה במקרי ההתייבשות בגלל שתייה בלתי-מספקת, וטיפול בלתי-נאות בחולים בבתים ובבתי-החולים, עד כדי סכנת חיים. בנפת חברון שלושה בתי-חולים, המשרתים אוכלוסייה של 288,000 נפש. בשל מצוקת המים רוכשים בתי-החולים מדי יום מיכלי מים. לדברי מסאבח מוחמד נמורה, סגן מנהל בית-החולים עאליה, שהוא בית-החולים הגדול בנפת חברון, צורך בית-החולים מדי יום 4-5 מיכלי מים. עד חודש יולי השנה עמד המחיר למיכל מים על 120 ש"ח, וכיום הוא עומד על 250 ש"ח:[42]

> בבית-החולים שלנו יש 140 מיטות, 270 עובדים, ומגיעים אליו מדי יום בין 600 ל-800 חולים. מתוך מודעות לבעיית המים חפר בית-החולים בור מים, שיכול להכיל 7 מיכלים. לכן אנחנו משתלטים על הבעיה ורק שלוש פעמים בקיץ הזה נוצר מצב שבו אין מים בכלל בבית-החולים. בפעם האחרונה זה קרה בשבת 22.8.89, ולא יכולנו להפעיל את מכונות הדיאליזה. יותר מעשרה חולים היו באמצע טיפול, וזה מסוכן מאוד. בגלל הביקוש הגובר למיכליות המים, לפעמים גם הבור אינו פותר את הבעיה.

מחסור במים גורם למחלות זיהומיות במספר אופנים: שאיבה מבארות שאינן נקיות, שימוש במים עומדים במקום במים זורמים לניקיון, והשקיית גידולים חקלאיים במי ביוב. מעדויות של עובדי בריאות עולה כי תפוצת המחלות הזיהומיות באזור עלתה בשנתיים

42. העדות נגבתה על-ידי מרוה ג'בארה-טיבי ביום 27.8.98, בבית-החולים.

האחרונות. להלן עדותה של חוולה מוחמד חוסין בראחין, אחות במחלקת הילדים בבית-החולים עאליה בחברון:[43]

יותר מחמישים אחוז מהחולים במחלקת הילדים שלנו סובלים מסיבוכים שונים כתוצאה משימוש במים מזוהמים. אי אפשר, כמובן, לומר במאה אחוז שהדבר נובע תמיד ממצוקת המים, כי יכול להיות שלפעמים האמא לא מנקה היטב את הבקבוק, אבל לפני שנתיים היה אחוז יותר קטן של סיבוכים כאלה. אפשר להניח שהמחסור במים והשימוש במים מזוהמים תרם לעלייה במחלות הללו, אך זו הערכה שלי שאינה מבוססת על מחקר.

המחלות שנוצרות מזיהום מים ומחסור במים הן שלשולים והתייבשות, ודלקות במעיים ובמערכת העיכול. אין מים בברזים בחלק גדול מהעיר חברון ולא תמיד יודעים מה מקור המים, לכן יכול להיות שהמים מגיעים מזוהמים ויכול להיות שצורת האחסון של המים היא שגורמת לכך. יש למשל אנשים שיש להם בארות שלא היו בשימוש שנים, ולאחרונה הם התחילו להשתמש בהן שוב ללא ניקוי יסודי. משום כך יש הרבה מקרים של זיהומים.

אתמול, למשל, הגיע לבית-החולים תינוק בן חודש שמשקלו מחצית מהמתאים לגילו ואשר סבל מהתייבשות. כמובן שהאמא המיניקה לא שותה מים כמו שצריך כי אין מים נקיים לשתייה בהרבה כפרים באזור חברון. לקנות מים מהחנות זה סוף העולם בשבילם. חוץ מזה, כשאין מים לנקות את הכלים אז רוחצים את כל הכלים של הבית, כולל בקבוק השתייה של הילד, בכלי אחד כמו דלי. דבר זה מביא למחלות. גם בית שלא מנקים אותו במים יותר מפעם בשבוע או בשבועיים, כשיש בו ילד זוחל — זה לא בריא.

בבתי-החולים השמירה על ההיגיינה חיונית במיוחד בשל הסביבה מרובת החיידקים. בגלל המחסור במים נפגעת קשות שגרת הניקיון ומספר הטיפולים והניתוחים מקוצץ באופן דרסטי. להלן עדותו של מחמוד בשיר רשאד דוויכ, רופא בבית-החולים אל-אהלי:[44]

הבעיה של המים משתקפת בכל התפקוד של בית-החולים ומשפיעה אפילו על הניתוחים. כשאין מים לנקות את חדרי הניתוח, ולכבס את הסדינים ואת הבגדים שלנו, של הרופאים והאחיות, אנחנו נאלצים לבצע רק שלושה ניתוחים למשל, במקום שישה ניתוחים, מה שעלול לפעמים יכול לגרום לאסון. כמובן שאנחנו מטפלים קודם בחולה שמצבו הכי מסוכן, ודוחים את זה שמצבו פחות מסוכן.

בחורף, כשאין בעיית מים, אנו נוהגים להחליף את הסדינים כל 8 שעות. עכשיו אנחנו מחליפים רק כל 12 שעות. מלבד כמובן במקרה שיש כתמי דם או שאחד החולים מלכלך את הסדין בצורה מוגזמת. אין מספיק מים לכביסה של בית-החולים, והרבה פעמים אנו מחכים עד שמיכליות המים יגיעו כדי להפעיל את המכבסה. בשירותים אין מים זורמים בכלל. אין בבית-החולים מספיק מים בשביל לרחוץ את החולים.

המחסור במים משפיע על סוג המחלות של החולים שמגיעים. רוב החולים שהגיעו בקיץ סובלים ממחלות זיהומיות שונות, בקטריאליות או ויראליות, ומדלקות במערכת העיכול. כל זה כתוצאה מצריכת מים ממקורות לא נקיים, ממאגרים של מים עומדים ומבארות לא נקיות.

לילה אחד לפני שבוע, כשהייתי רופא תורן, הגיעו לבית-החולים יותר משלושים חולים שסבלו מכל מיני מחלות שנגרמו כתוצאה ממים מזוהמים.

המצב בבית-החולים בלתי נסבל. בית-החולים לא נקי כמו שהיה לפני שגברה בעיית המים. החולים משתמשים, זה אחר זה, בבתי-שימוש שאין בהם מים. זה דבר שמזמין מחלות, אבל אי אפשר למנוע מהאנשים להיכנס לשירותים ואי אפשר גם להבטיח מים לכל מי שנכנס. אנחנו כבר לא שוטפים ממש את הרצפה של בית-החולים, אלא משתמשים בסמרטוט רטוב ולא מנקים בצורה יסודית. מדובר בבית-חולים, שבו חשוב במיוחד לשמור על היגיינה. זה לא סתם בית שמסתובבים בו אנשים בריאים, יש כאן מחלות שמסתובבות. הניקיון הוא דבר חיוני בבית-החולים, ואנחנו לא מצליחים לספק אותו. כאילו שאנחנו במלחמה, למרות שאין מלחמה.

הסכנה מתנאי היגיינה ותברואה בלתי הולמים מתוספת לסכנת המחלה עצמה, בשלה מאושפזים החולים, ומאיימת גם על בני המשפחה המלווים את

43. העדות נגבתה על-ידי מרוה ג'בארה-טיבי ביום 27.8.98, בבית-החולים.
44. העדות נגבתה על-ידי מרוה ג'בארה-טיבי ביום 26.8.98, בבית-החולים.

החולה. חוולה בראחין, אחות מחלקת הילדים בבית-החולים עאליה, שעדותה הובאה לעיל, מתארת את המצב במחלקתה:[45]

גם המחלקה שלנו לא נקייה כמו בעבר בגלל המחסור במים. לפעמים כשלילד יש חום גבוה צריך לשים אותו באמבטיה של מים קרים. אנחנו לא יכולים לעשות זאת כי אין מספיק מים, וזה מצב מאוד מסוכן. אנחנו גם לא בטוחים לגבי ניקיון המים שאנחנו נותנים להכנת חלב מפורמולה לתינוקות. בגלל זיהום המים מגיעים למחלקה הרבה חולים ואין לנו מספיק סדינים, כי אי אפשר לכבס מספיק. הרבה אמהות ישנות ליד התינוק בלי סדינים.

בשירותים של המחלקה וגם במקלחת אין מספיק מים לצרכים של החולים, של המלווים, ושל הרופאים והאחיות, וזה דבר שמזמין מחלות. כששני חולים משתמשים באותו בית שימוש ללא מים לניקוי, הם עלולים להדביק אחד את השני. גם אם בריאה שמגיעה למחלקה עם ילד חולה עלולה לחזור עם מחלות.

יותר מכול סובלים החולים המאושפזים במחלקה. שימוש בשירותים ובמקלחת הם כמעט בלתי-אפשריים, כפי שעולה מעדותה של סארא עלי חוסין אל-חמור, ממחנה הפליטים דהיישה, המאושפזת בבית-החולים אל-אהלי:[46]

הגעתי לבית-החולים לפני שישה ימים, ב-20.8.98, כשסבלתי מכאבים אדירים. ניתחו אותי ופתחו סתימה שהיתה לי במערכת העיכול. בבטן שלי יש פצע שאורכו קרוב ל-25 ס"מ ואני חייבת לשמור על נקיונו, כי זיהום קטן יכול לעלות לי בהרבה כאבים וסבל. אבל לשמור על ניקיון כשיש לך מחסור במים בתוך בית-החולים זה כמעט בלתי אפשרי.

הבת שלי לוקחת אותי למקלחת, שם לא כל-כך נקי, למרות שבית-החולים הזה מוכר כבית-חולים נקי והוא מהטובים ביותר. כשאני במקלחת אני דואגת שהגוף שלי לא יגע בכלום כי אני לא יודעת איזו חולה היתה שם לפני, מה יש לה ובמה היא נגעה. בגלל הניתוח אני לא יכולה להתקלח בכל חלקי הגוף אבל גם אם הייתי יכולה לא היו מספיק מים. לפעמים יש זרם דליל, ולפעמים אין בכלל מים זורמים. הבת שלי מנקה אותי במגבת רטובה, ואפילו אז אין מספיק מים כדי להתנקות כמו שצריך.

לא נעים להיכנס לשירותים בבית-החולים כי אין שם מים. כשאני נכנסת, למרות הכאבים והקושי לשלוט בגוף, אני עומדת כך שאני לא נוגעת בכלום כי אני לא יודעת מי היתה לפני ואיזו מחלה יש לה. אני יודעת שהשתן של זאת שהיתה לפני נמצא שם, ומריחים את זה.

בית-החולים מנסה להתגבר על הבעיה. אנחנו מקבלים הדרכה, לא רק לגבי איזו תרופה לקחת מתי, אלא גם איך לחסוך מים ולהשתמש בכמה שפחות ועדיין להגיע לרמת היגיינה טובה. אבל קשה לעשות זאת.

גם החולים וגם המבקרים קונים מי-שתייה בחנות. לי אין כסף לכך. אני מחכה כל פעם שיהיו מים בבית-החולים ואז אני ממלאה לעצמי בבקבוק קולה מים שיספיקו לי לשתייה עד לפעם הבאה שיש מים.

אפשר לקבל מיץ וקולה וכל מיני דברים כאלה, וזה הרבה יותר קל מלקבל מים. אני סופרת את הימים שאני נמצאת פה בבית-חולים ורוצה ללכת הביתה מחר, למרות שבית-החולים טוב מאוד ולמרות שהרופאים והאחים והאחיות נחמדים מאוד ולמרות שעדיף שאהיה תחת השגחה רפואית.

ב. עדויות בעלי תפקידים ותושבים באזור חברון

עדותו של ראתם מוחמד חוסין קראג'את, יליד 1951, ראש מחלקת המים בעירית חלחול[47]

בחלחול יש כ-20,000 תושבים. ברשת המים העירונית של חלחול יש 2,290 מנויים משום שיש בעיירה כ-230 משפחות שאינן מחוברות לרשת המים. חלק מהן גרות באזורים אליהם לא מגיעה רשת המים עצמה, וחלקן

45. העדות נגבתה על-ידי מרוה ג'בארה-טיבי ביום 27.8.98, בבית-החולים.
46. העדות נגבתה על-ידי מרוה ג'בארה-טיבי ביום 27.8.98, בבית-החולים.
47. העדות נגבתה על-ידי נג'יב אבו רקייה, ביום 12.8.98, בחלחול.

גרות במקומות גבוהים שאליהם המים לא מגיעים, ולכן אין טעם בהתחברותן. חלק קטן מהמשפחות בחרו שלא להתחבר מטעמים כספיים ומעדיפות להשתמש במים שהן אוגרות בבורות או קונות ממיכליות.

חלחול מקבלת מים רק מחברת "מקורות" הישראלית. אנחנו מחוברים לקו הראשי שמגיע מאזור גוש עציון בצינור של 4 צול. השנה מונה המים של העירייה לא היה תקין, וקיבלנו חשבון המבוסס על הערכה. להלן פירוט צריכת המים של העיירה כפי שנרשמה במונה שלנו בקיץ 1997:

28.6.97-28.5.97: 32,950 מ"ק, שהם 55 ל"י/נ (ליטר ליום לנפש)

30.7.97-28.6.97: 17,280 מ"ק, שהם 29 ל"י/נ

26.8.97-30.7.97: 19,870 מ"ק, שהם 33 ל"י/נ

25.9.97-26.8.97: 24,250 מ"ק, שהם 40 ל"י/נ

28.10.97-25.9.97: 27,510 מ"ק, שהם 46 ל"י/נ

29.11.97-28.10.97: 26,600 מ"ק, שהם 44 ל"י/נ

הקצבת המים החודשית לחלחול אינה מאפשרת מים זורמים בבתים בכל ימות השבוע. המים מוזרמים על-פי תכנית של רשות המים הפלסטינית: הזרם פתוח במשך ארבעה ימים וסגור במשך ארבעה ימים, ולפעמים הוא סגור לזמן ממושך יותר. נוסף לכך חלים לפעמים שינויים בלחץ המים וגם זה משפיע על זמינות המים אצל המנויים. לפעמים הלחץ הוא של שתי ליברות, לפעמים של שבע ליברות.

צריכת המים של המשפחות השונות משתנה לפי מספר הנפשות במשפחה ולפי מספר הבהמות של כל משפחה: חמורים, סוסים, בקר, כבשים וכו'. בחלחול יש כ-3,000 בהמות כאלה סה"כ. סיבה נוספת לפערים בצריכת המים היא מיקום בית המשפחה. ישנן כ-200-300 משפחות המחוברות לרשת המים העירונית, אך אינן מקבלות מים במשך חודש עד שלושה חודשים בקיץ, בשל המיקום הגבוה של ביתן ולחץ המים הנמוך בצנרת העירונית.

תושבי ההתנחלות כרמי צור, שנמצאת במרחק של כ-350 מ' מחלחול, אינם נזקקים לדודי מים על גגותיהם או לקניית מים במיכליות. אצלם זורמים המים ללא הפסקה.

עדותו של עיסא סאלם ח'מיס אבו ח'יראן, יליד 1960, נשוי ואב לשלושה ילדים, מנהל מחנה הפליטים אל-ערוב.[48]

במחנה אל-ערוב חיים כיום 7,000 תושבים ובכפר שיוח' אל-ערוב הסמוך חיים 1,200 תושבים. אספקת המים מגיעה מגוש עציון, בצינור שקיים משנת 1964. כמות המים המוקצבת לאל-ערוב ולכפר שיוח' אל-ערוב ביחד הינה 8,000 מ"ק לחודש בחורף ו-12,000 מ"ק לחודש בקיץ והיא מיועדת ל-8,200 נפש. המים האלה משמשים לכל צרכי האוכלוסייה, כולל גידול בהמות ועופות ומעט השקיה של גידולים פרטיים וגינות ביתיות.

הצינור שמוביל את המים מגוש עציון מתפצל לשניים ככניסה למחנה אל-ערוב. חלק אחד מנוהל על-ידי עיריית חברון, וזו גובה מן המנויים אותו מחיר שהיא גובה מתושבי העיר חברון עצמה, והחלק השני מנוהל על-ידי אונרוו"א, והמים האלה מוזרמים אל המוסדות הציבוריים במחנה הפליטים כמו, בתי-ספר, מסגדים, מרפאה, מועדון צעירים ומועדון נשים. הצינור של העירייה מוביל מים גם לברזיות שמוצבות במחנה, אליהן מגיעים אנשים עם מיכלים על-מנת למלא מים ולקחת הביתה. עבור המים שממלאים אנשים בברזיות, הרשות הפלסטינית אמורה לשלם לעיריית חברון.

הצינור של עיריית חברון מתחבר לבתים ומספק מים לפי מונה כמו בכל מקום אחר. הבית שלי מחובר לקו הזה עם מונה כנדרש. המים מגיעים אלי באופן סדיר להוציא הפסקות לתיקונים או אי תשלום. בדרך-כלל יש לי אספקה סדירה של מים, כי הבית שלי נמצא בחלק המערבי של מחנה הפליטים, שמקבל ראשון את המים. אני מקבל הרבה תלונות מתושבי החלקים המזרחיים והגבוהים של המחנה, להם אין אספקה סדירה של מים. יש בתים אליהם לא מגיעים מים בכלל במשך כל הקיץ, כמו למשל ביתו של מוחמד עודה עקל איוב, וכל הבתים שבחלק הגבוה, במעלה הגבעה שעליה בנוי מחנה הפליטים. ובצד המזרחי, המים לא מגיעים לביתו של עאדל איבראהים חמד ולכל בתיהם של תושבי שיוח' אל-ערוב.

48. העדות נגבתה על-ידי נג'יב אבו רקייה, ביום 8.7.98, במשרדו של העד.

עדותו של הישאם בדר מוחמד אבו עלאן, יליד שנת 1949, נשוי ואב לשבעה, חבר מליאת עירייה, תושב א-דהרייה, חברון[49]

בעיירה א-דהרייה חיים 25,000 תושבים, בכ-4,000 משפחות וגם כ-25,000 ראשי צאן וכ-50 לולי תרנגולות. רק 1,800 משפחות מחוברות לרשת המים. 2,200 משפחות אינות מחוברות כי הרשת אינה מסוגלת לספק להן מים. על-מנת להתחבר לרשת המים צריך לשלם תשלום חד פעמי של 400 ש"ח ותשלום חודשי של 17 ש"ח, גם אם לא צרכת מים כלל. 1,800 המשפחות המחוברות לרשת מקבלות מים בתורנות. חילקנו את העיירה לחמש שכונות שמקבלות את המים בסבב. כל שכונה מקבלת מים במשך 48 שעות. אולם, גם בשיטת הסבב המים לא מגיעים לכל המנויים. כאשר מגיע תורה של אחת השכונות, אנשים מתחילים לאגור את המים, כדי שיספיקו להם עד התור הבא. הם ממלאים את בורות המים שלהם, ומשקים את עדריהם ואת הגידולים הסמוכים לביתם. כתוצאה מהניצול הרב, המים לא מגיעים לכל הבתים, וישנן 800 משפחות המחוברות לרשת המים, שבתיהן ממוקמים במקומות גבוהים יחסית, אשר מקבלות מעט מאוד מים, אם בכלל, על-פי לחץ המים באותו יום והביקוש בחלקים הנמוכים יותר.

אשר למשפחות שאינן מחוברות לרשת המים, אלה מהן שיש להן בור מים, אוגרות בו במשך החורף מי גשמים. לרוב מספיקים המים האלה עד סוף חודש יולי, או אפילו פחות. לאחר מכן נאלצות המשפחות לקנות מים ממיכליות. סוחרי המים קונים את המים בתקוע הפלסטינית, קריית-ארבע וגבעת החרסינה. מחיר מיכלית של 10 מ"ק נע בין 200 ל-250 ש"ח. א-דהרייה נמצאת כשמונה ק"מ מזרחית לקו הירוק. מערבית לקו הירוק נמצא קיבוץ להב, ודרומית לנו קיבוץ כרמים ומיתר. ברדיוס של חמישה ק"מ מא-דהרייה נמצאות ארבע התנחלויות — שמעה, אשכולות, עתניאל וטנא-עומרים. עד כמה שידוע לנו, אף אחד מהיישובים שהוזכרו, אלה שבתוך הקו הירוק ואלה שמחוצה לו, לא סובל ממחסור במים.

עדותה של היפא יונס אבו מונשאר, ילידת שנת 1959, נשואה ואם לשמונה, תושבת שכונת ג'בל נימרה בחברון[50]

החודש ובחודש הקודם, יוני-יולי 98', אין לנו מים בברזים. בקיץ שעבר היו לנו מים זורמים פעם בשבוע אבל השנה המצב בלתי אפשרי. בעלי הלך עכשיו לקרובי משפחה למלא שם את כל המיכלים שיש לנו, והוא יצטרך לסחוב אותם למעלה לדירה שלנו, 37 מדרגות.

את כלי המטבח לא שטפתי מאתמול בערב. אנחנו משפחה של עשר נפשות וכל הכלים והסירים שיש פה, מארוחת הערב אתמול ומארוחת הבוקר היום, לא נשטפו. אני מחכה עד שבעלי יביא מים ממקום כלשהו. הפעם האחרונה שהתרחצנו כאן בבית היתה לפני עשרה ימים. עכשיו אין לי אפילו ליטר מים להכין כוס תה. שלחתי את הילדה שלי להביא מהשכנים. הבעיה המרכזית היא השימוש בשירותים. אחרי שאדם עושה את צרכיו אנחנו אוספים את מי הכביסה ומי שטיפת הכלים ושופכים אותם לאסלה כדי לשטוף אותה.

בימים כתיקונם, כשהמים זורמים בצנרת של העירייה, אנחנו ממלאים את ארבעת מיכלי המים שמוצבים על גג הבית. כל מיכל מכיל 700 ליטר. ניסיתי למצוא דרך לקנות מים אבל לבעלי המיכליות הקטנות אין משאבה והם לא יכולים להעלות את המים למעלה לגג שלנו. לאלה שיש משאבה יש מיכל גדול שתכולתו 10 מ"ק, והמיכלים שלנו קטנים מדי בשביל הכמות הזו.

בעלי פקיד במשרד הדתות הפלסטיני, ומשתכר 1,300 ש"ח לחודש. אני לא עובדת. הבת הגדולה שלי בת 18 שנה, לומדת בתיכון, וכל שאר הילדים צעירים ממנה ואין לנו הכנסה אחרת.

אני מרגישה שכל הבית מלוכלך.

---

49. העדות נגבתה על-ידי נגייב אבו-רקייה, ביום 10.8.98, בא-דהרייה.

50. העדות נגבתה על-ידי נגייב אבו-רקייה, ביום 13.7.98 בבית העדה בחברון.

עדותו של עטייה סאלם חמידאת, יליד 1932, נשוי ואב ל-12, פנסיונר, תושב בני נעים[51]

אנחנו שבע נפשות בבית. יש לנו בחצר בור מים בעומק של 4-5 מטר. ובתחתיתו נותרה רק שארית של מים, בגובה של 10-20 ס"מ. [...] במשך החורף, אם יורד הרבה גשם, הבור מתמלא. בחורף האחרון לא ירד מספיק גשם. נאגרו אולי שניים, שלושה שיברים, אולי 60 ס"מ גובה. המים של העירייה מגיעים לבית שלנו רק בחורף, במשך 3-4 חודשים. עכשיו כבר נגמרו כל המים בבור ואני מחכה לעירייה, שמנסה למצוא פתרון. הם מתקינים משאבה חדשה שתזרים מים לקו של השכונה שלנו, שכונת לחמידאת. אם זה לא ייפתר עד מחר אהיה חייב לקנות מים. בבני נעים יש כעשרה בעלי טרקטורים ומיכליות שסוחרים במים. אני אצטרך לקנות מיכל של 4 מ"ק בשבעים ש"ח. אני ובני ביתי מתרחצים פעם אחת בשבוע. לשתייה אנחנו מסננים את המים בחתיכת בד כדי להיפטר מכל מיני תולעים ובעלי-חיים קטנטנים שחיים במים. שפכתי קצת נפט לתוך הבור כדי להרוג את בעלי-החיים האלה. אנחנו מקצצים בצריכת המים ונוהגים קיצוב, מעט לשטיפת כלי המטבח ומעט לכביסת בגדים. יש לנו 5 עזים ואנחנו מתחלקים איתן במים.

עדותו של עאיש עבדאללה א-ראזם, יליד 1974, נשוי ואב לילד, תושב שכונת אל-קסארה בחברון[52]

הבית שלי נמצא במרחק של 30-35 מ' מהתנחלות קריית-ארבע. אני מקבל מים מאותו מגדל מים שמספק לקריית-ארבע, ושנמצא במרחק של 400-500 מטר מהבית שלנו.

בחודשיים האחרונים, גם כשיש זרימה של מים היא חלשה מאוד ואין מספיק לחץ כדי שהמים יעלו למיכלים שעל הגגות. המים מגיעים רק לברז בחצר. מדי פעם המתנחלים סוגרים לגמרי את הזרם אלינו, ואז אנחנו פותחים והם שוב סוגרים וחוזר חלילה. [...] במרחק של כעשרה מ' מהבית שלנו נמצאות הגינות של קריית-ארבע. יש שם טפטפות שמשקות את הצמחייה במשך 24 שעות ביממה. אני והם מקבלים את המים מאותו מקור ואצלי אין מספיק מים אפילו לשימוש ביתי. אצל המתנחלים יש תמיד מספיק מים גם להשקיה.

עדותו של ח'ליל אחמד אחמד שתאת, יליד 1940, נשוי ואב ל-16, תושב שכונת זיד השייכת לעיירה יטא[53]

אני נתמך של שירותי הרווחה הפלסטיניים. בשכונה שלנו כ-70-80 בתים, וקרוב ל-870 נפשות. לכולנו אין מים זורמים. לכל המשפחות יש בורות מים. למשפחתי יש שני בורות. לאחי, חסן, שגר לידי, יש בור אחד, ובמשפחה שלו 17 נפשות מתקיימות מאותו בור. יש לי משאבת מים חשמלית. אנחנו שואבים מים מהבור למיכל שעל הגג ומשם הם זורמים לצנרת ולברזים בתוך הבית. את הבורות אני ממלא ממיכלי מים שאני קונה. כל מיכל של 4 מ"ק עולה לי 60 ש"ח. השנה קניתי 32 מיכלים כאלה, הוצאה של 1,920 ש"ח. יש לי פרד, חמור, ועשר כבשים. אנחנו חמש משפחות בבית, המשפחה שלי ומשפחותיהם של ארבעת בני הנשואים. כולנו צורכים את המים שבשני הבורות. יש לי שירותים, מחוץ לבית, הבנויים על בור. אנחנו מתקלחים רק פעמיים בשבוע. אני קונה בממוצע 4 מיכליות לשבוע וזה עולה לי כל שבוע 240 ש"ח, כך שההוצאה על המים הופכת לנטל כבד על המשפחה. אנשים אחרים, שאין להם מיכלים על גג הבית, מתקלחים בדלי. בגלל שאין לי מים זורמים אני לא יכול להתקין דוד שמש. אני מחמם את המים על עצים או על הפרימוס.

הפתרון היחיד של הרשויות לאנשים שאינם מקבלים אספקת מים הוא המילוי בברזיות. יש צורך בפתרון דרסטי שכולל החלפה של צינור המים הראשי, תשתית חדשה בתוך המחנה והזרמת כמות מספקת של מים בעזרת מדחס שיגביר את לחץ המים ויזרים אותם גם לשכונות הגבוהות והמרוחקות. לתושבי מחנה הפליטים אין יכולת לממן פרויקט כזה או להשפיע על כמות המים המוקצבת להם.

---

51. העדות נגבתה על-ידי נגיב אבו-רקייה, ביום 22.7.98, בבני נעים.
52. העדות נגבתה על-ידי נגיב אבו רקייה, ביום 27.7.98.
53. העדות נגבתה על-ידי נגיב אבו-רקייה, ביום 23.7.98.

5. המשפט הבינלאומי

המשפט הבינלאומי מבחין בין חובותיה של ישראל כמדינה כובשת לאוכלוסייה שתחת שליטתה, לבין השימוש במקורות המים המשותפים לישראל ולפלסטינים, שנחשבים מים בינלאומיים.

א. ניהול משק מים בשטח כבוש

1. האיסור על הכנסת שינויי קבע שלא לטובת האוכלוסייה המקומית

שתי אמנות בינלאומיות עיקריות, עליהן חתומה ישראל, עוסקות בזכויות ובחובות החלים על מעצמה כובשת בכל הנוגע לאוכלוסייה המקומית: אמנת האג (משנת 1907) ואמנת ג'נווה הרביעית (משנת 1949).[54] שני ההסכמים אוסרים על ביצוע שינויים של קבע בשטח הכבוש שאינם לטובת האוכלוסייה המקומית. בפירוש של הצלב האדום לאמנת ג'נווה נאמר במפורש כי "כיבוש של אזור בזמן מלחמה הוא במהותו מצב דה-פאקטו זמני".[55] מארעיותו של הכיבוש נובעות מגבלות החלות על הכובש בכל הנוגע ליצירת עובדות-של-קבע בשטח הכבוש. סעיף 55 לתקנות האג קובע כי:

> המדינה הכובשת נחשבת רק לנאמן ולנהנה (usufructary) של הבניינים הציבוריים, נכסי דלא ניידי, יערות ומפעלים חקלאיים השייכים למדינה האויבת והנמצאים במדינה הכבושה. עליה לשמור על קרן הנכסים האלה ולנהלם לפי כללי טובת-ההנאה.

לפי המשפטן וון גלאן, המונח הנאה (usufruct) מורה על שימוש מוגבל כאשר "הכובש איננו רשאי לנצל נכסי דלא-ניידי מעבר לשימוש הנורמלי".[56] כלל זה חל, בצורה זו או אחרת, על כל המשאבים הטבעיים של השטח הכבוש כולל המים.[57] לפיכך, הקידוחים שביצעה ישראל באקוויפר ההר שבשטח הגדה, לשם אספקת מים להתנחלויות, מפירים כלל זה של המשפט הבינלאומי. כמעצמה כובשת רשאית ישראל רק לנהל את מי התהום של השטח הכבוש, וליהנות מהם (במובן האמור) ונאסר עליה לנצל משאבים אלה לטובת אזרחיה שלה שהתיישבו שם, להוציא לצרכים צבאיים גרידא.[58]

---

54. עמדתה הרשמית של ישראל בנוגע לתחולת האמנות הללו נוסחה ב-1971 על-ידי היועץ המשפטי לממשלה דאז מאיר שמגר, ולפיה האמנות חלות רק על שטח שנכבש מידי שלטון ריבוני לגיטימי, ומכיוון שריבונותן של ירדן ומצרים על השטחים שנכבשו מעולם לא הוכרה, הם אינם בגדר "שטחים כבושים" כהוראת המשפט הבינלאומי. ר': M. Shamgar, "The Observance of International Law in the Administered Territories," **Israel Yearbook of Human Rights**, 1971, pp. 262-266.

בצלם שולל עמדה זו מכל וכל. ר': **בצלם**, **התנחלויות בשטחים כהפרה של זכויות האדם: היבטים משפטיים ועקרוניים** (ירושלים, 1997).

55. J. Pictet, **Commentary**: IV Geneva Convention Relative to the Protection of Persons in Time of War (Geneva, International Committee of the Red Cross, 1958), p. 257.

56. G. Von Glahn, **The Occupation of Enemy Territory – A Commentary on the Law and Practice of Belligerent Occupation** (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1957), p. 177.

57. ר', למשל: Palestinian Hydrology Group and Land and Water Establishment, **Legal Status of West Bank Groundwater Resources** (Jerusalem, 1991), pp. 8-21.

58. **בצלם**, מחזיק באופן עקבי בטענה כי עצם מעשה ההתנחלות מהווה הפרה בוטה של המשפט ההומניטרי הבינלאומי. על כך, ר': **בצלם**, **התנחלויות בשטחים כהפרה של זכויות האדם: היבטים משפטיים ועקרוניים** (ירושלים, 1997). לאחרונה, העצרת הכללית של האו"ם, במסגרת דיון על הקמת בית משפט בינלאומי קבוע, הגדירה הקמת ההתנחלויות בשטח כבוש כפשע מלחמה.

2. החובה לספק את צרכיה של האוכלוסייה הכבושה

אמנת ג'נווה הרביעית כוללת שני סעיפים שמחייבים את ישראל לספק לאוכלוסייה המוגנת בשטחים מים בכמות ובאיכות הולמת. סעיף 55 קובע:

> למדינה הכובשת חובה, במידה המקסימלית על-פי האמצעים שעומדים לרשותה, להבטיח אספקת מזון וציוד רפואי לאוכלוסייה, בעיקר, עליה לדאוג לאספקת מצרכי מזון, רפואה ומצרכים אחרים אם המשאבים שמצויים בשטח הכבוש אינם הולמים. על המדינה הכובשת חל איסור להפקיע מצרכי מזון, רפואה או מצרכים אחרים המצויים בשטח הכבוש, מלבד שימוש לצרכי הכוחות הכובשים והסגל המינהלי שלהם, וגם אז רק אם דרישות האוכלוסייה האזרחית מולאו.

על-פי סעיף זה, מנועה ישראל מלהשתמש במקורות המים בגדה עבור אוכלוסיית המתנחלים. במקרה של מחסור בשטחים הכבושים, נדרשת ישראל לספק להם מים ממקורותיה שלה.

מסמך נוסף שמחייב את ישראל לספק מים בכמות ובאיכות הולמות לאוכלוסייה הפלסטינית בשטחים הכבושים הוא האמנה הבינלאומית לזכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות, עליה חתמה ישראל בשנת 1966. אמנה זו מחייבת את ישראל להבטיח זכויות אלו לכלל האוכלוסייה שתחת שליטתה ולספק לה מים, הן לשתייה והן לצרכי בריאות. סעיף 11 באמנה קובע:

> לכל-אחד זכות לרמת חיים נאותה עבור עצמו ומשפחתו, כולל מזון, ביגוד ומעון הולמים, ולשיפור מתמיד בתנאי המחיה.

מים אינם מוזכרים באופן ספציפי בסעיף זה, אך ברור כי הם מהווים מרכיב הכרחי הן במזון הולם והן בתנאי מחיה.

כמו-כן, מכירה האמנה ב"זכותו של כל-אחד ליהנות מהרמה הגבוהה ביותר של בריאות גופנית ונפשית", וקובעת את חובתן של המדינות החתומות לנקוט צעדים "לשיפור כל ההיבטים הסביבתיים וההיגיינה התעשייתית" (סעיף 12). מן העדויות שהובאו לעיל בנוגע למצב בבתי-החולים באזור חברון, עולה כי המחסור במים מביא לתחלואה כתוצאה מצריכת מים מזוהמים ולחוסר יכולת לספק טיפול נאות בבית-החולים, בשל היעדר תנאי היגיינה חיוניים. בכך מפירה ישראל את חובתה להבטיח את בריאותם של הנתונים לשליטתה.

הימנעותה של ישראל מלספק מים לתושבי הגדה כדי צרכיהם, והשימוש שהיא עושה כמים מבארות מקומיות לצרכי המתנחלים, מנוגדים למשפט הבינלאומי. הכללים שנקבעו באמנות בדבר זכויות האדם ובמשפט ההומניטרי מחייבים את ישראל לנקוט צעדים שיבטיחו כי האוכלוסייה הפלסטינית תקבל מים בכמויות הנדרשות לשמירה על בריאות והיגיינה בסיסיות.

3. האיסור על אפליה

העדפתה של ישראל את ההתנחלויות על-פני היישובים הפלסטיניים, בכל הנוגע לאספקת המים בשטחים, מהווה הפרה בוטה של עקרון השוויון המתחייב בצורה חד משמעית מאמנת האג ומאמנת ג'נווה. האיסור על אפליה הוא עיקרון בסיסי בהגנה על זכויות האדם. סעיף 2(2) של האמנה הבינלאומית לזכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות קובע:

> "המדינות החתומות על האמנה הנוכחית מתחייבות להבטיח כי הזכויות שמוכרזות באמנה הנוכחית יוקנו ללא אפליה מכל סוג כגון גזע, צבע, מין, שפה, דת, דעה פוליטית או אחרת, מוצא לאומי או חברתי, רכוש, לידה או כל מעמד אחר"

אמנת ג'נווה הרביעית אוסרת גם על אפליה של אוכלוסיית השטח הכבוש. סעיף 27 קובע:

> "כל המוגנים יקבלו יחס שווה מאותו צד לסכסוך שתחת שליטתו הם נתונים, ללא כל הבחנה עוינת, בעיקר לא כזאת המושתתת על גזע, דת או דעה פוליטית".

בכל הנוגע לחלוקת המים בשטחים מבחינה ישראל בין שתי האוכלוסיות בגדה המערבית, הפלסטינים והמתנחלים, על בסיס של מוצא לאומי בלבד. קיומן של שתי תשתיות נפרדות לחלוקת מים, והגישה המועדפת למים ממנה נהנים המתנחלים, הם הפרה חמורה של האיסור על אפליה.

ב. שימוש במים בינלאומיים

אקוויפר ההר ואגן הירדן מהווים, מבחינת המשפט הבינלאומי, מים בינלאומיים הנתונים לשימוש משותף של ישראל והפלסטינים. אגן הירדן משותף, בנוסף לישראל ולפלסטינים, גם ללבנון, סוריה וירדן.[59]

המסמך המכונן של המשפט הבינלאומי בענייני מים חובר בשנת 1966 על-ידי "אגודת המשפט הבינלאומית" (International Law Association) ומוכר בשם "כללי הלסינקי לשימוש הוגן".[60] למסמך זה נוספו עד היום הסכמים ואמנות אחרים, שביססו והרחיבו את עקרונותיו.[61] המסמך מציין ארבעה גורמים מרכזיים בהם יש להתחשב בעת חלוקת מים משותפים:[62]

1. שימוש עכשווי או קודם:

מאז עלה נושא חלוקת המים עם הפלסטינים על סדר היום הבינלאומי, נאחזת ישראל בעיקרון זה כהצדקה לתביעותיה לנתח גדול יותר מן המים המשותפים. זהו גם העיקרון הבולט בהסכמי הביניים שכבר נחתמו. הפלסטינים טוענים כי רמת השימוש הגבוהה יותר של ישראל בעבר, מקורה במדיניות ההגבלות שהנהיגה ישראל בשטחים (ר' פרק 1). התשובה הישראלית היא כי להוציא השימוש של ההתנחלויות, לא השתנו הכמויות הנשאבות על-ידי שני הצדדים מאקוויפר ההר מאז שנות ה-50.[63] לפי החוקר הישראלי גבירצמן, מזכה קריטריון זה את ישראל ב-83% ממי התהום של אקוויפר ההר.[64]

2. המאפיינים הטבעיים של מקור המים:

עיקרון זה מבוסס על תיאוריית הריבונות המוחלטת על המשאבים השוכנים על פני שטחה הריבוני של מדינה מסוימת או מתחת לו. טענה זו, אותה נוהג להעלות הצד הפלסטיני,[65] מיטיבה עם המדינות הממוקמות בנקודות היציאה של משאבי המים. במקרה של אקוויפר ההר, רובם המוחלט של המים מקורם בגשמים היורדים על שטחי הגדה, כך שעיקרון זה מזכה את הצד הפלסטיני בכ-80% עד 90% ממשאבי המים של האקוויפר. במקרה של אגן הירדן, לעומת זאת, היו הזוכות העיקריות על-פי עקרון זה לבנון וסוריה, שכן שם נמצאים מקורות הזרימה שלו.

---

59. בשנת 1955 מינתה ארה"ב את השגריר המיוחד גיונסטון (Johnston) על מנת לפשר בקונפליקט המים בין ישראל לשכנותיה הערביות. גיונסטון ניסח תכנית, הנושאת את שמו, המחלקת לפי קריטריונים שונים את מי אגן הירדן בין ארבעת הצדדים הזכאים. על אף שכל הצדדים הסכימו עקרונית עם התכנית היא מעולם לא אושרה רשמית, משום שהמדינות הערביות ראו בכך הכרה דה-פקטו בקיומה של ישראל. ב-1994 התכנית שימשה כבסיס להסכם השלום בין ישראל לירדן בענייני מים. לדיון בתכנית והשלכותיה ר': A. Soffer, "The Relevance of Johnston Plan to the reality of 1993 and Beyond," in J. Isaac and H. Shuval (eds.) **Ibid**.

60. מבקרים שונים ציינו לא פעם כי המסמך חסר תועלת משום שהוא כללי מדי, גמיש מדי כל עוד אינו קובע סדר עדיפויות בין הגורמים, וחלש מדי בהיות המשפט הבינלאומי לא מחייב וחסר כלים לאכיפה. יחד עם זאת, "כללי הלסינקי" מהווים עד היום נקודת התייחסות ומקור לגיטימציה עבור ממשלות בכמעט כל סכסוכי המים הבינלאומיים, כולל הסכסוך הישראלי-פלסטיני. על כן, מן הראוי לבחון את חלוקת המים העכשווית בין הצדדים לאור הגורמים הללו.

61. ב-1986 חוברו "כללי סיאול" בנוגע לניצול משאבי מים תת-קרקעיים; ב-1991 קיבלה הוועידה המשפטית הבינלאומית (International Law Convention) תקנון בנוגע לשימוש במים בינלאומיים שלא לצרכי שיט; לבסוף הוועדה הכלכלית לאירופה, הפועלת במסגרת האו"ם, קיבלה אמנה בניהול משאבי מים תת-קרקעיים.

62. מחברי המסמך גם מציינים כי הרשימה אינה ממצה, ובכך נפתח פתח להוספת גורמים אחרים על-ידי האמנות והמסמכים שבאו אחריה, כגון שלב ההתפתחות הכלכלית, פיצוי פיננסי, גודל האוכלוסייה, רגישויות סביבתיות, ועוד.

63. לגבי הוויכוח על גורם זה ר': E. Benvenisti, "International Law and the Mountain Aquifer," in J. Isaac and H. Shuval (eds.) **Ibid**, p. 234.

64. ר': H. Gvirtzman, "Groundwater Allocation in Judea and Samaria," in H. Shuval and I. Isaac (eds.) **Ibid**., p. 217.

65. טענה זו מוצגת אצל: M. Haddad, "The Dilemma over Palestinian Water Rights," in E. Feitelson and M. Haddad (eds.) **Ibid**.

3. צרכים חברתיים וכלכליים:

על-פי המשפטן אייל בנבנישתי, מבוסס עיקרון זה על ההנחה הבסיסית שבכל הנוגע לשימוש ביתי "העיקרון החלוקתי היסודי חייב להיות הקצאה שווה לכל המשתמשים בהתאם לצרכים העכשוויים והעתידיים".[66] רק לאחר שצרכים אלו סופקו יש לשקול את ההקצאה לשימושים חקלאיים ותעשייתיים. לנוכח הנתונים והעדויות שהוצגו בדו"ח זה, הרי שלפי עיקרון זה זכאי הצד הפלסטיני לכמויות גבוהות בהרבה מאלה שהוא מקבל כיום.

4. נגישות למשאבים אלטרנטיביים:

בספרות על נושאי מים מוזכרים בקביעות שלושה מקורות מים אלטרנטיביים, העומדים תיאורטית לרשות ישראל והפלסטינים: ייבוא ממדינות עתירות מים, טיפול במי שפכים והתפלת מים מלוחים.[67] מעמדה הטכנולוגי והכלכלי העדיף של ישראל, לעומת הפלסטינים, יקל עליה את הגישה למקורות אלה, כאשר בעלויות תוכל להתחלק עם הצד הפלסטיני.[68]

לסיכום, גם אם נקבל את הטענה הישראלית לפיה ישראל זכאית למכסת מים גדולה מזו של הפלסטינים מן המקורות המשותפים, בהתאם לשימוש הגדול יותר שעשתה בעבר (דהיינו עיקרון א'), הרי שאר הגורמים מצביעים על ההכרח לבצע חלוקה מחדש של המים המשותפים לטובת הפלסטינים.

---

66. E. Benvenisti, **Ibid**., p. 234

67. פיטלסון מעלה את הצורך להכניס לדיון על חלוקת המים את "הפרספקטיבה של מחזור המים" אשר מגדילה את הכמויות העומדות לרשות הצדדים על-ידי חשיבה יצירתית הלוקחת בחשבון מקורות אלטרנטיביים. ר': E. Feitelson, "Water Rights within a Water Cycle Framework," in E. Feitelson and M. Haddad (eds.) **Ibid**.

68. ר': H. Shuval, 1996, **Ibid**., p. 83.

מסקנות והמלצות

מאות אלפי תושבים פלסטינים בשטחים סובלים ברוב ימות הקיץ ממחסור חמור במים זורמים בבתיהם, לצרכי החיים הבסיסיים ביותר. מצב זה פוגע קשות בבריאותם וברווחתם. עשרות פלסטינים מגיעים לבתי-החולים עם מחלות זיהומיות הנגרמות מצריכת מים לא נקיים, ובבתי-החולים עצמם נפגע הטיפול בחולים, לעתים עד כדי סכנה חמורה, בשל חוסר היכולת לשמור על תנאי היגיינה בסיסיים. מצב זה צורם במיוחד לנוכח שפע המים המסופק להתנחלויות, לעתים מקידוחים מקומיים, באופן שמנוגד לחוק הבינלאומי.

מן הדו"ח עולה כי:

- הסיבה המיידית למצוקה היא המדיניות המפלה שנוהגת ישראל, באמצעות חברת "מקורות", של קיצוץ דרסטי בהקצאת המים ליישובים הפלסטינים על-מנת לעמוד בצריכה הגוברת בחודשי הקיץ בתוך ישראל ובהתנחלויות.
- סיבות נוספות למצוקה:

א) אי-שוויון מבני בחלוקת המשאבים המשותפים. בין היתר, כתוצאה ממדיניות שמנעה מאז 1967 קידוח בארות חדשות, והטילה הגבלות על השאיבה מבארות קיימות.

ב) אחוזי הדליפה הגבוהים ברשת המים הפלסטינית, כתוצאה מהזנחה מתמשכת של התשתית והיעדר השקעה מצד ישראל, בשנים הארוכות בהן היא שלטה ישירות בערי הגדה המערבית.

ג) גניבת מים מהרשת המספקת מים ליישובים הפלסטינים על-ידי תושבים פלסטינים, בעיקר חקלאים.

- הסכם אוסלו ב' משפר את מצב המים של הפלסטינים, בכך שהוא מזכה אותם בכמויות מים נוספות ומקנה להם יכולת מסוימת להשפיע על הסדרי החלוקה. אולם, בו-בזמן הוא מנציח את אי השוויון הקודם, ומקנה לישראל זכות וטו על כל שינוי בסטטוס קוו.
- המשפט הבינלאומי אוסר על ניצול משאבי המים בשטחים לטובת ההתנחלויות, ומחייב חלוקה מחדש, הוגנת יותר, של מקורות המים המשותפים לשני הצדדים.

ישראל, השולטת במקורות המים של האוכלוסייה הפלסטינית, היא האחראית למצוקת המים ממנה סובלת אוכלוסייה ובכך היא מפירה את חובותיה על-פי המשפט הבינלאומי.

בצלם קורא לממשלת ישראל:

- להזרים לאלתר מים שיספיקו לצריכה ביתית מינימלית, לכל הפחות.
- להפסיק את האפליה בין המתנחלים לפלסטינים בחלוקת המים.
- להאיץ את תהליכי האישור לפיתוח משאבי מים חדשים, ולביצוע שאר הפרויקטים בתחום המים עליהם הוסכם בהסכמי אוסלו.
- להכיר באחריותה למצבן הירוד של תשתיות המים בשטחים, ולהיעדר תשתיות באזורים רבים, ולהעביר כספים לפתרון בעיות אלה.

בצלם קורא לשני הצדדים לשתף פעולה על-מנת להפסיק את תופעת הגניבות מרשת המים ולקבוע חלוקה הוגנת יותר של משאבי המים המשותפים, שתעמוד בסטנדרטים של המשפט הבינלאומי ושתתבסס על דגמים קיימים לניהול משותף של המשאבים.

מדינת ישראל
משרד התשתיות הלאומיות
לשכת נציב המים

י״א באלול התשנ״ח
2 בספטמבר 1998
ZELEM42/98

לכבוד
מר יחזקאל ליין
ארגון ״בצלם״
רח׳ עמק רפאים 43
ירושלים

א.נ.,

הנדון: <u>דו״ח ״בצלם״ - מצוקת המים</u>

1. טיוטת הדו״ח כפי שהמצאת לי רצופה כמה טעויות, אי דיוקים וסלופים. לרבות האיטרפטציה שאתם נותנים לתגובתי לפניתכם. כאשר, בתגובה לטלפון שלכם (ברור סוגיה נכבדת כמו הדו״ח שלכם בטלפון, תמוה, אם אנקוט לשון המעטה). כאשר נסיתי להרחיב את היריעה שממנה צומח פער הצריכה בין ישראלים לפלסטינים, נדרשתי באופן בוטה להשיב על שאלת פער הצריכה בין מתנחלים לפלסטינים. כאשר נסיתי להבהיר כי אילו התגוררו <u>כל המתנחלים</u> ממערב לקו הירוק, לא היה היקף צריכת המים שלהם פוחת, שוסעתי ע״י השואל או השואלת בדרישה אולטימטיבית, כאמור לעיל.

2. הדו״ח שלכם מלא כאמור סלופים כמו למשל זה הקובע כי ה״הצריכה השנתית לנפש בהתנחלויות עומדת על כ-380 מ״ק״, להד׳ם. אין כמעט שורה בטיוטה שלכם, נקיה מטעויות וסלופים.

3. אינני יכול להתיחס לכל סעיף במכתבכם ולכן אביא להלן את עיקרי הדברים.

3.1 <u>לדף 2</u> -
- לא מוסבר מנין שאבתם, כי מערכת אגן הירדן מהוה מקור מים לפלסטינים.
- ההכרזה על כלל משאבי המים כרכוש צבורי מבטאת עיקרון בסיסי במסגרת חוק המים הישראלי והינה חיונית לנהול נכון של משק מים.
- לא הסברתם אלו מכשולים העמידה ישראל בפני הפלסטינים שהגבילו את יכלתם לנצל משאבי מים.
- החובה לקבל רשיון לשם קדיחת בארות היא חיונית, כדי לשמור על נהול נכון של מערכת מים תת קרקעית, כמקובל בישראל.

3.2 <u>לדף 3</u> -
- העובדה כי בבעלות הפלסטינים 373 בארות פעילות, מוכיחה על היקף הפעילות הפלסטינית בנושא ולא על שתוקה, כדבריכם.
- לא היתה ואין כל פעילות של מקורות, תה״ל ומשרד החקלאות בכל הנוגע לאישור קדוחים.

עמדתנו נקבעת אך ורק לפי שקולים הידרוגיאולוגיים בכל אתר ואין לכך כל קשר להקצאת מכסות מים.

3.3 לדף 5

- הסכם אוסלו ב׳ מגדיר מפורשות שהשאיבה בעתיד מהאקויפרים השונים, לא תפגע בהספקה הקימת לצרכנים קימים.
- אכן הסכם אוסלו ב׳ אינו מתיחס להספקת מים לפלסטינים, מהירדן. אין קביעה כלשהי כי הירדן מהווה מקור מים לפלסטינים.
- הכמות של 28.6 מלמ״ק/שנה כוללת בתוכה 5 מלמ״ק/שנה עבור עזה ולא כפי שקבעתם במסמך שלכם.

3.4 לדף 6

- אין בנספח המים כל התיחסות לתהליך פישור.
- מרבית ההספקה לפלסטינים נעשית בחדשי הקיץ ולא בחודשי החורף, כפי שנרשם במסמך שלכם.
- אין כל קשיים ביורוקרטיים באשור קדוחים, אלא תהליכים מקצועיים הכרחיים.

3.5 לדף 7

- כל המים הנשאבים כיום מהאגנים המזרחיים אינם מחיבים התפלה. כך גם לגבי הקדוחים שאושרו לאחרונה.
- פתוח משק המים ביו״ש אינו מבוסס על ״אפליה בוטה בין פלסטינים ומתנחלים״ ו״ חלוקה בלתי הוגנת של המשאבים המשותפים״
- המדיניות המוצהרת של ישראל מבליטה את נכונותה של ישראל לספק מים לשתיה, לכל אוכלוסית יו״ש.
- אוסלו ב׳, אינו ״מטיל על ישראל אחריות״ לטפול ברשתות מים פנימיות בערים, מאחר והנושא הוא במסגרת אחריות העיריות עצמן (כמו בישראל).

3.6 לדף 8

- הפער בצריכת המים לנפש בין ישראל והפלסטינים קיים מקדמת דנא. אין אפשרות לצמצם את הפער ע״י הקטנת הצריכה הישראלית לנפש, אלא ע״י תוספת מים לאיזור. אם וכאשר יסכימו לכך הפלסטינים, תשמח ישראל לשתף פעולה ולסייע.
- אכן מספר לא קטן של ישובים ביו״ש אינם מחוברים למערכת מים זורמים. (ומעולם לא היו מחוברים).
- ישראל הגישה הצעה לרשות הפלסטינית, כיצד לספק מים לכפרים הנ״ל והנושא נמצא בדיון תכנוני בין ישראל והפלסטינים, לקראת בצוע.
- זאת בהסמתך על הצהרתה של ישראל, שתפעל ככל הניתן לספק מי שתיה לכל האוכלוסיה ביו״ש.

3.7 לדף 9

- ישראל אינה מוסיפה הקצאת מים שפירים, לחקלאות. הוא הדין בישובים ישראלים ביו״ש.
- כל פתוח חקלאי ביו״ש, כמו בישראל, יוכל להתבסס רק על בסיס של מי ביוב מטוהרים לרמה נאותה.
- כל ציון של ״ניתוק זרם המים במשך רוב ימות הקיץ״ איננו נכון. איזור חברון, לדוגמא, מקבל כל כמות מצויה בעונת הקיץ.
- מחיר המים, אותו משלמים הפלסטינים ביו״ש, נקבע בהדברות בין הפלסטינים והישראלים ומבוסס על חשובים מפורטים וגלויים. מחיר המים הינו פונקציה של ההוצאה להספקתם.

3.8 לדף 10

-לא קיימת הפליה בהספקת מים מהמערכת הקיימת לפלסטינים וישראלים. כבר נאמר לעיל לפי אלו עיקרונות מתנהלת הספקת המים.

3.9 לדף 11

- בכל מקרה ששאיבת מים מקדוחים בבעלות ישראלית פגעה, או עשויה היתה לפגוע, בקדוחים קימים של הפלסטינים, ניתנה לפלסטנים תחלופה מלאה.
- תאור מצב הדברים לגבי חברון מסלף עובדות, איזורי המים השונים של העיר חברון אינם "מקבלים מים פעם ב-15 יום, במשך 24 שעות", האספקה היומית מתבצעת עפ"י הסכם הביניים.
- באיזור חברון נמצאים בתהליך פיתוח מפעלי מים נוספים, כלהלן:
מפעל גרמני אשר יושלם לקראת קיץ 99, מקדוחים באיזור חברון.
מפעל אמריקאי, יושלם בסוף 99, מקדוחים באיזור הרודיון.
מפעל ישראלי, יושלם בסוף 99, מהמערכת הישראלית, במערב.

3.10 לדף 12

- כמות המים הגדולה האובדת בדליפות של המערכת העירונית וגניבות המים מהצנור הראשי המוביל לחברון, הם אכן גורם למחסור המים גם לפלסטינים וגם ליהודים, כמות זו אינה זניחה כפי שאתם קובעים.
- הספקת מים לבתי חולים בעיר חברון, הנה באחריות מפעילי המים בעיר.
- שתיית מים ממקורות בלתי מבוקרים, מפוזרים באתרים שונים בלי פקוח תברואי נדרש אינם באחריות ישראלית, אלא של הרשות הפלסטינית . מים המסופקים מהמערכת הישראלית הנם בבקרה מתמדת, כנהוג בישראל.

3.11 לדף 10

- אנחנו דוחים את הניתוח המשפטי שלכם.

4. סיכום

- הריני רואה לנכון להדגיש, כי ישראל עושה ותוסיף לעשות ככל אשר לאל ידה כדי להיענות לצרכים הומניטריים.
- ישראל תשתף פעולה עם הרשות הפלסטינית גם בכל הנוגע לטיפול נכון במי ביוב, כדי למנוע זיהום מקורות המים ולאשר השבת קולחים, ברמה נאותה, להשקייה.

ב ב ר כ ה,

מאיר בן מאיר
נציב המים

העתק: שמואל קנטור

רח' הארבעה 20, ת.ד. 20365, הקריה ת"א 64, טל': 6971810 - 03, פקס: 6971689 - 03.